

Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
MACIEJ SZPUNAR IŠVADA,
pateikta 2020 m. kovo 5 d.¹

Sujungtos bylos C-698/18 ir C-699/18

SC Raiffeisen Bank SA
prieš
JB (C-698/18)
ir
BRD Groupe Soci t  G n rale SA
prieš
KC (C-699/18)

(*Tribunalul Specializat Mureş* (Murešo specializuotas teismas, Rumunija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Direktyva 93/13/EEB – Sutarties sąlygų nesąžiningo pobūdžio nustatymas – Asmeninės paskolos sutartis – Teisminės taisyklės – Pagal bendrą tvarką pareiškiamas ieškinys, kuriam netaikoma senatis – Pagal bendrą tvarką pareiškiamas ieškinys dėl asmeninio ir turtinio pobūdžio reikalavimų, kuriam taikoma senatis – Objektyvus momentas, kai vartotojas sužinojo, kad egzistuoja nesąžininga sąlyga“

1. Prašymai priimti prejudicinį sprendimą susiję su Direktyvos 93/13/EEB² išaiškinimu, atsižvelgiant į konkrečias visiškai įvykdytų paskolos sutarčių aplinkybes. Konkrečiau kalbant, šie prašymai leis Teisingumo Teismui aiškiai nustatyti, ar ši direktyva yra toliau taikoma visiškai įvykdytose paskolos sutartyse ir prireikus ar ieškiniui dėl sumų, sumokėtų pagal nesąžiningomis laikomas sutarties sąlygas, susigrąžinimo gali būti taikomas trejų metų senaties terminas, kuris pradedamas skaičiuoti nuo to momento, kai baigia galioti sutartis. Taigi iš esmės reikia nustatyti šia direktyva vartotojams suteikiamos apsaugos apimtį laiko atžvilgiu.

I. Teisinis pagrindas

A. Sąjungos teisė

2. Direktyvos 93/13 2 straipsnio b punkte nurodyta, kad „vartotojas“ – tai bet kuris fizinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva, veikia siekdamas tikslų, nesusijusių su jo verslu, prekyba ar profesija.

¹ Originalo kalba: prancūzų.

² 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL L 95, 1993, p. 29; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 288).

3. Šios direktyvos 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės nustato, kad nesąžiningos sąlygos[,] naudojamos sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas [verslininkas] sudaro su vartotoju taip, kaip numatyta jų nacionalinės teisės aktuose, nebūtų privalomos vartotojui ir kad sutartis ir toliau būtų šalims privaloma tomis sąlygomis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų nuostatų.“

B. Rumunijos teisė

4. Pagal 2000 m. lapkričio 6 d. *Legea nr. 193/2000 privind clauzele abuzive din contractele încheiate între profesioniști și consumatori* (Įstatymas Nr. 193/2000 dėl nesąžiningų sąlygų verslininkų ir vartotojų sudaromose sutartyse; 2000 m. lapkričio 10 d. *Monitorul Oficial al României*, Nr. 560), iš naujo paskelbto 2012 m. (2012 m. rugpjūčio 3 d. *Monitorul Oficial al României*, Nr. 543) ir paskutinį kartą iš dalies pakeisto 2014 m. (toliau – Įstatymas Nr. 193/2000), 1 straipsnio 3 dalį verslininkams draudžiama su vartotojais sudaromose sutartyse naudoti nesąžiningas sąlygas. Be to, šio įstatymo 6 straipsnyje numatyta, kad nesąžiningos sąlygos neturi poveikio vartotojui.

5. Šio įstatymo 12 straipsnio 1 ir 4 dalyse nustatyta:

„1. Nustačius, kad sudarant standartinės sutartis buvo naudojamos nesąžiningos sąlygos, 8 straipsnyje nurodytos priežiūros institucijos kreipiasi į verslininko gyvenamosios ar atitinkamais atvejais registruotos buveinės vietos teismą su prašymu nurodyti verslininkui iš dalies pakeisti galiojančias sutartis iš jų pašalinant nesąžiningas sąlygas.“

<...>

4. 1–3 dalių nuostatos nepažeidžia vartotojo, privalančio laikytis standartinės sutarties, kurioje yra nesąžininga sąlyga, teisės ginčyti tos sąlygos galiojimą pareiškiant ieškinį ar prieštaravimą įstatyme numatytais sąlygomis.“

6. 1864 m. *Codul civil* (civilinis kodeksas), taikytino sutarčių pagrindinėse bylose sudarymo momentu, 993 straipsnyje, be kita ko, numatyta, kad asmuo, kuris kaip skolininkas per klaidą sumoka skolą, turi teisę reikalauti, kad kreditorius grąžintų nepagrįstai sumokėtas sumas.

7. Pagal iš naujo paskelbto 1958 m. balandžio 10 d. *Decretul nr. 167/1958 privitor la prescripția extinctivă* (Dekretas Nr. 167 dėl sutrumpintų senaties terminų; 1958 m. balandžio 21 d. *Monitorul Oficial al României* Nr. 19), 1 straipsnį:

„Teisė į ieškinį, kuriuo reiškiamas turtinio pobūdžio reikalavimas, išnyksta suėjus senaties terminui, jeigu ja nebuvo pasinaudota per įstatyme nustatytą terminą.“

Teisės pareikšti ieškinį, susijusį su pagrindine teise, išnykimas reiškia teisės pareikšti ieškinį, susijusį su papildomomis teisėmis, išnykimą.“

8. Pagal šio dekreto 2 straipsnį „[t]eisės akto negaliojimu galima remtis bet kuriuo momentu pareiškiant ieškinį ar prieštaravimą.“

9. Šio dekreto 7 straipsnyje numatyta:

„Ieškinių senaties terminas prasideda nuo teisės į ieškinį arba teisės kreiptis dėl priverstinio vykdymo atsiradimo dienos.“

Prievolėms, kurios turi būti įvykdytos kreditoriaus prašymu, ir prievolėms, kurių įvykdymo terminas nenustatytas, senaties terminas pradedamas skaičiuoti nuo teisinių santykių atsiradimo dienos.“

10. To paties dekreto 8 straipsnyje nustatyta:

„Ieškinio dėl neteisėtu veiksmais padarytos žalos atlyginimo senaties terminas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kai nukentėjęs asmuo sužinojo arba turėjo žinoti apie žalą ir už ją atsakingą asmenį.

Ankstesnės pastraipos nuostatos taip pat taikomos nepagrįsto praturtėjimo atveju.“

II. Pagrindinės bylos ir prejudiciniai klausimai

A. *Byla Raiffeisen Bank (C-698/18)*

11. 2008 m. birželio mėn. ieškovas pagrindinėje byloje sudarė su *SC Raiffeisen Bank SA* (toliau – *Raiffeisen Bank*) paskolos sutartį 84 mėnesių laikotarpiui iki 2015 m., kai paskola buvo visiškai gražinta.

12. Laikydamas, kad tam tikros sutarties sąlygos yra nesąžiningos, ieškovas 2016 m. gruodžio mėn. pareiškė *Judecătoria Târgu Mureş* (Tirgu Murešo pirmosios instancijos teismas, Rumunija) ieškinį, juo prašė pripažinti tas sąlygas nesąžiningomis, gražinti pagal jas sumokėtas sumas ir sumokėti įstatyme nustatytas palūkanas.

13. Pateikdamas prieštaravimą *Raiffeisen Bank* rėmėsi tuo, kad ieškovas neturi teisės pareikšti ieškinio, nes jis nebeturi vartotojo statuso, kaip tai suprantama pagal Įstatymą Nr. 193/2000, nes paskolos sutartis pasibaigė prieš metus ją visiškai įvykdžiusi, o ieškinio pareiškimo momentu sutartiniai šalių santykiai jau buvo nutrūkę.

14. Pirmojoje instancijoje nacionalinis teismas patenkino visą ieškovo ieškinį.

15. Laikydamas šį sprendimą nepalankiu *Raiffeisen Bank* jį apskundė apeliacine tvarka prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui ir rėmėsi tuo pačiu argumentu, kad ieškovas neteko vartotojo statuso dar prieš pareiškdamas ieškinį, kai paskolos sutarties galiojimas baigėsi dėl jos visiško įvykdymo.

16. Šiomis aplinkybėmis *Tribunalul Specializat Mureş* (Murešo specializuotas teismas, Rumunija) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus abiejose susijusiose bylose:

- „1. Ar pagal [Direktyvą 93/13/EEB], konkrečiai jos 12, 21 ir 23 konstatuojamąsias dalis, 2 straipsnio b punktą, 6 straipsnio 1 dalį, 7 straipsnio 2 dalį ir 8 straipsnį, kartu taikant procesinės autonomijos bei lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus, leidžiama taikyti visas teismines priemones, kurias sudaro pagal bendrą tvarką pareiškiamas ieškinys, kuriam netaikoma senatis ir kuriuo siekiama nustatyti, kad kai kurios sutarčių su vartotojais sąlygos yra nesąžiningos, ir pagal bendrą tvarką pareiškiamas ieškinys dėl asmeninio ir turtinio pobūdžio reikalavimų, kuriam taikoma senatis ir kuriuo siekiama [šios] direktyvos tikslo, t. y. panaikinti visų išipareigojimų, nustatytų ir įvykdytų pagal sąlygą, kurios nesąžiningas pobūdis vartotojo atžvilgiu buvo nustatytas, poveikį?
2. Jei į pirmąjį klausimą būtų atsakyta teigiamai, ar pagal šias nuostatas draudžiamas aiškinimas, kylantis taikant civilinės teisės teisinių santykių saugumo principą, pagal kurį, vadovaujantis civiline teise, objektyvus momentas, kai vartotojas sužinojo ar turėjo žinoti, kad egzistuoja nesąžininga sąlyga, yra paskolos sutarties, kurią jis pasirašė kaip vartotojas, galiojimo pabaigos momentas?“

B. Byla BRD Groupe Société Générale (C-699/18)

17. 2003 m. gegužės mėn. ieškovas pagrindinėje byloje ir kita šalis, kaip bendraskolė, sudarė paskolos sutartį su *BRD Groupe Société Générale SA*. 2005 m. kovo mėn. paskola, ją grąžinus anksčiau laiko, buvo laikoma sumokėta, o paskolos sutartis pasibaigusia.

18. Praėjus daugiau nei 10 metų, t. y. 2016 m. liepos mėn., ieškovas pareiškė ieškinį *Judecătoria Târgu Mureş* (Tirgu Murešo pirmosios instancijos teismas) dėl šios sutarties sąlygų pripažinimo nesąžiningomis. Be to, ieškovas prašė šias sąlygas panaikinti, grąžinti pagal šias sąlygas sumokėtas sumas ir sumokėti įstatyme nustatytas palūkanas nuo grąžintinų sumų.

19. *BRD Groupe Société Générale* rėmėsi aplinkybe, kad ieškovas nebeturėjo vartotojo statuso, atsižvelgiant į tai, kad prasidėjus teismo procesui santykiškai tarp šalių jau buvo nutrūkę, nes sutarties galiojimas baigėsi prieš vienuoliką metų, kai paskola buvo grąžinta anksčiau laiko.

20. Pirmojoje instancijoje nacionalinis teismas ieškinį patenkino iš dalies.

21. Manydama, kad šis sprendimas jai yra nepalankus, *BRD Groupe Société Générale* jį apskundė apeliacine tvarka prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui, pakartodama tą patį argumentą, kad ieškovas nebeturi vartotojo statuso, nes ieškinys pareikštas praėjus vienuolikai metų nuo paskolos sutarties pasibaigimo, paskolą grąžinus anksčiau laiko.

22. Šiomis aplinkybėmis *Tribunalul Specializat Mureş* (Murešo specializuotas teismas) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui du prejudicinius klausimus, kurie sutampa su byloje C-698/18 pateiktais klausimais. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas vis dėlto pažymi, kad byloje C-699/18 ieškovas pareiškė ieškinį dėl sutarties sąlygų pripažinimo nesąžiningomis praėjus vienuolikai metų nuo paskolos sutarties pasibaigimo, t. y. kai jau buvo suėjęs nacionalinio teisės aktų leidėjo numatytas trejų metų senaties terminas turtinio pobūdžio reikalavimui pareikšti.

III. Procesas Teisingumo Teisme

23. 2018 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo pirmininko nutartimi bylos C-698/18 ir C-699/18 buvo sujungtos, kad būtų bendrai vykdoma rašytinė ir žodinė proceso dalys ir priimtas galutinis sprendimas.

24. Rašytines pastabas pateikė šalys pagrindinėje byloje, išskyrus ieškovą byloje C-698/18, taip pat Rumunijos, Čekijos, Lenkijos, Portugalijos vyriausybės ir Europos Komisija.

25. Toms pačioms suinteresuotosioms šalims buvo atstovaujama 2019 m. gruodžio 12 d. įvykusiame teismo posėdyje.

IV. Analizė

26. Savo prejudiciniais klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar pagal Direktyvą 93/13 visų pirma draudžiama, kad senaties terminas būtų taikomas ieškiniui dėl restitucijos taikymo paslaugoms, suteiktoms pagal visiškai įvykdytoje sutartyje esančią nesąžiningą sąlygą. Antra, jis klausia, ar pagal šią direktyvą tokiam ieškiniui draudžiama taikyti trejų metų senaties terminą, kuris pradedamas skaičiuoti nuo to momento, kai sutartis baigiasi. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas šiuos klausimus teikia atsižvelgdamas į valstybių narių procesinės autonomijos ribas. Turint omenyje tai, kad kiekviena byla, kurioje kyla klausimas, ar nacionalinės teisės nuostata paiso šių ribų, turi būti nagrinėjama atsižvelgiant į šios

nuostatos svarbą visame procese, jo eigą ir ypatumus³, manau, kad šiuos klausimus reikia nagrinėti kartu.

27. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo teigimu, jam kyla klausimas dėl „vartotojo“ statuso, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 93/13 2 straipsnio b punktą, nustatymo laiko atžvilgiu. Nors šis teismas tokio klausimo aiškiai nesuformulavo, jis konstatuoja, kad reikia nustatyti, ar ši direktyva toliau taikoma visiškai įvykdytai sutarčiai, kai ją sudaręs asmuo šios sutarties, kurioje yra nesąžiningų sąlygų, sudarymo momentu neabejotinai turėjo vartotojo statusą.

28. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, ir prieš tai išnagrinėjęs prejudicinių klausimų priimtinumą (A dalis), kad į juos būtų galima naudingai atsakyti, pirmiausia pateiksiu Rumunijos teisėje pasirinktus sprendimus, susijusius su sankcija už nesąžiningų sąlygų įtraukimą į verslininko su vartotoju sudarytą sutartį (B dalis). Antra, nagrinėsiu Direktyvos 93/13 taikymo visiškai įvykdytoms sutartims klausimą (C dalis). Galiausiai, kiek tai susiję su valstybių narių procesinės autonomijos ribomis, išnagrinėsiu, ar pagal šią direktyvą draudžiama tai, kad senaties terminas būtų taikomas ieškiniui dėl restitucijos taikymo paslaugoms, suteiktoms pagal visiškai įvykdytoje sutartyje esančią nesąžiningą pripažintą sąlygą, ir tai, kad trejų metų senaties termino eigos pradžia būtų siejama su sutarties pabaigos momentu (D dalis).

A. Dėl priimtimumo

29. Ieškovas byloje C-699/18 iš esmės tvirtina, kad prejudiciniai klausimai yra nepriimtini.

30. Pirma, jis teigia, kad prejudiciniais klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia nustatyti, ar buvo laikytasi nacionalinėje teisėje numatyto termino kreiptis į šį teismą. Tačiau prejudicinis klausimas turi būti susijęs ne su nacionalinės teisės, o su Sąjungos teisės aiškinimu. Antra, ieškovas nurodo, kad restitucijos padarinių, konstatavus, jog sutarties sąlyga yra nesąžininga, ribojimas prieštarautų logikai, kuria grindžiama vartotojų apsauga.

31. Nepritariu ieškovo pateiktiems argumentams.

32. Prejudiciniais klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia sužinoti Sąjungos teisės aiškinimo kriterijus, kurie jam leistų iš esmės nustatyti, ar nacionalinės teisės aktai ir šio teismo pateikiamas jų aiškinimas yra suderinami su Direktyvoje 93/13 įtvirtinta vartotojų apsaugos sistema. Todėl, jei pateikti klausimai yra susiję su Sąjungos teisės aiškinimu, Teisingumo Teismas iš principo turi priimti sprendimą⁴. Be kita ko, manymas, kad prejudiciniai klausimai yra nepriimtini dėl to, kad restitucijos padarinių, konstatavus, kad sutarties sąlyga yra nesąžininga, ribojimas prieštarauja logikai, kuria grindžiama vartotojų apsauga, suponuotų atsakymą į šiuos klausimus.

33. Atsižvelgdamas į tai, siūlau Teisingumo Teismui nuspręsti, kad jis neturi jurisdikcijos atsakyti į byloje C-699/18 pateiktus klausimus. Šioje byloje nagrinėjama sutartis buvo sudaryta 2003 m. ir baigė galioti 2005 m., t. y. anksčiau nei 2007 m. sausio 1 d., kai Rumunija įstojo į Sąjungą. Teisingumo Teismas turi jurisdikciją aiškinti Sąjungos teisę tik tiek, kiek tai susiję su jos taikymu valstybėje narėje nuo šios įstojimo į Europos Sąjungą dienos⁵. Taigi dėl tos pačios priežasties laikytina, kad Teisingumo Teismas turi jurisdikciją atsakyti į byloje C-698/18 pateiktus klausimus, kurie yra susiję su 2008 m. sudaryta sutartimi.

³ Šiuo klausimu žr. 2013 m. gruodžio 5 d. Sprendimą *Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León* (C-413/12, EU:C:2013:800, 34 punktas).

⁴ Žr. 2010 m. liepos 1 d. Sprendimą *Sbarigia* (C-393/08, EU:C:2010:388, 19 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

⁵ Žr. 2006 m. sausio 10 d. Sprendimą *Ynos* (C-302/04, EU:C:2006:9, 36 punktas) ir, kiek tai susiję su Rumunija, 2014 m. liepos 3 d. Nutartį *Tudoran* (C-92/14, EU:C:2014:2051, 26–29 punktai).

B. Pagal Rumunijos teisę taikoma sankcija, kiek tai susiję su Direktyvos 93/13 perkėlimu į nacionalinę teisę

1. Netaikytinumas, santykinis negaliojimas ir absoliutus negaliojimas pagal Rumunijos teisę

34. Savo prašymuose priimti prejudicinį sprendimą nacionalinis teismas aiškina, kad pagal Rumunijos teisę numatytos trys skirtingos civilinės teisės sankcijos dėl teisės normos nesilaikymo, t. y. netaikytinumas, santykinis negaliojimas ir absoliutus negaliojimas. Šis teismas patikslina, kad, nesant aiškios nuostatos dėl materialinės teisės taikymo tuo momentu, kai buvo sudarytos sutartys, dėl kurių kilo ginčas pagrindinėse bylose, nacionalinės teisės aktai aiškinami vadovaujantis nacionalinių teismų praktika ir doktrina siekiant nustatyti, kokį teisinį civilinių teisės aktų negaliojimo režimą siekė nacionaliniu lygmeniu įtvirtinti įstatymų leidėjas⁶.

35. Negaliojimo sankcijos paskirtis – panaikinti pažeidžiant teisės nuostatas sudaryto akto teisinį poveikį. Atsižvelgiant į intereso, saugomo pagal sudarant civilinį teisinį sandorį pažeistą teisės nuostatą, pobūdį, kuris yra individualus arba bendrasis, sankcija yra santykinis arba absoliutus negaliojimas.

36. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad santykinis negaliojimas taikomas nesilaikant imperatyvios teisės normos, kuria saugomas privatus interesas, ir kad ieškiniai dėl santykinio negaliojimo pareikšti taikomas senaties terminas. Absoliutus negaliojimas taikomas, jei sudarant civilinį teisinį sandorį nebuvo laikytasi imperatyvios teisės normos, įtvirtintos siekiant apsaugoti bendrąjį interesą. Dėl saugomo intereso pobūdžio absoliučiam negaliojimui nereikia patvirtinimo, todėl vartotojas, kuris gali remtis šiuo negaliojimu, negali jo atsisakyti. Juo gali remtis bet kuris suinteresuotasis asmuo, įstaigos, kurioms įstatymu suteikiama tokia galimybė, ir *ex officio* teismas⁷. Ieškiniai dėl absoliutaus negaliojimo pripažinimo netaikomas senaties terminas, todėl tokiu negaliojimu galima remtis bet kuriuo momentu pareiškiant ieškinį ar prieštaravimą.

37. Pagal Rumunijos teisę absoliutus negaliojimas, atsižvelgiant į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo paaiškinimus, iš esmės taikomas atgaline data, t. y. nuo momento, kai buvo sudarytas teisinis aktas (*ex tunc* poveikis). Vis dėlto yra tam tikrų šio principo išimčių, kai absoliutus negaliojimas lemia *ex nunc* pasekmes. Taip yra tuo atveju, kai sąžiningas vaisius duodančio daikto turėtojas pasilieka vaisius, kurie buvo gauti tuo laikotarpiu, kai jis buvo sąžiningas. Be to, absoliutus negaliojimas lemia ankstesnės padėties atkūrimą, t. y. *restitutio in integrum*, o tai reiškia, kad negaliojančiu pripažinto teisinio akto pagrindu suteiktos paslaugos turi būti visiškai atlygintos. Dvišalių sutarčių atveju grąžinimas atliekamas sumokant neteisėtai išmokėtas sumas ir pareiškiant ieškinius dėl restitucijos.

38. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo teigimu, pagal Rumunijos teisę ieškinys dėl absoliutaus negaliojimo pripažinimo, kuriam netaikomas senaties terminas, skiriasi nuo ieškinio dėl sumokėtų sumų grąžinimo, kurį sudaro turtinio pobūdžio reikalavimas, todėl jam visada taikomas senaties terminas. Tačiau ieškinys dėl sumokėtų sumų grąžinimo gali būti pareikštas tik jei prieš tai priimamas sprendimas dėl negaliojimo, nes teisė reikalauti restitucijos atsiranda tik tada, kai sandoris pripažįstamas negaliojančiu. Šiuo atveju egzistuoja išimtys, atsižvelgiant į kurias galima patikslinti, kaip

⁶ Pažymiu, kad naujajame civiliniame kodekse, kuris įsigaliojo 2011 m. spalio 1 d., daromas skirtumas tarp santykinio negaliojimo ir absoliutaus negaliojimo. Žr. Fircă, M. C. „Considerations upon the Nullity of the Civil Legal Act in the Regulation of the New Romanian Civil Code“, *Journal of Law and Public Administration*, 2015, vol. 1(1), p. 54 ir Hinescu, A. „The Nullity of a Merger under Romanian Law“, *European Company Law*, vol. 10(2), 2013, p. 53. Tačiau prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas remiasi tik 1864 m. civiliniu kodeksu, kaip teisine baze, taikoma pagrindinėse bylose nagrinėjamos sutartims.

⁷ Žinoma, iš doktrinos matyti, kad dar galiojant 1864 m. civiliniam kodeksui buvo diskutuojama dėl įgaliojimo *ex officio* iškelti absoliutaus negaliojimo pagrindą. Kai kurie autoriai teigė, kad vienai iš šalių nepareiškus ieškinio dėl absoliutaus negaliojimo nacionalinis teismas negali priimti sprendimo dėl sutarties, dėl kurios kilo ginčas, negaliojimo. Todėl jei teismas, kuriam pareikštas ieškinys dėl sutartinių skolų sumokėjimo, konstatuodavo, kad sutartis negalioja, jis turėdavo atmesti šį ieškinį kaip nepagrįstą, nepriimdamas sprendimo dėl šios sutarties įgaliojimo. Žr. Fircă, M. C. „Considerations upon the Nullity of the Civil Legal Act in the Regulation of the New Romanian Civil Code“, *Journal of Law and Public Administration*, vol. 1(1), 2015, p. 56 ir jame nurodytą doktriną.

ieškiniams dėl restitucijos pareikšti taikomos taisyklės dėl senaties. Viena iš tokių išimčių taikoma tuo atveju, kai per procedūrą nebuvo pateikti abu pagrindai, t. y. pagrindinis pagrindas dėl negaliojimo ir papildomas pagrindas dėl išmokėtų sumų gražinimo. Kita išimtis yra susijusi su tęstinio vykdymo sutartimis, kai objektyviai neįmanoma reikalauti, kad būtų atlyginta už vieną iš suteiktų paslaugų, pavyzdžiui, nuomojamo turto atveju, ir dėl to negali būti atlyginta už kitą paslaugą, siekiant išvengti vienos iš šalių nepagrįsto praturtėjimo.

2. Absoliutaus negaliojimo sankcijos taikymas

39. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad pagal Rumunijos nacionalinių teismų praktiką nesąžiningų sąlygų panaikinimas prilyginamas absoliučiam negaliojimui.

40. Be kita ko, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad nors Direktyvoje 93/13 nustatyta, jog nesąžininga sąlyga „nėra privaloma vartotojui“, todėl vartotojas negali būti saistomas tokios sąlygos ir gali į ją neatsižvelgti, o tai atitinka „netaikytinumo“ sąvoką, atsižvelgiant į tokius negaliojimo ir netaikymo požymius, kurie reglamentuojami Rumunijos teisėje, atrodo, kad sankcija už sutarties pripažinimą negaliojančia atitinka šioje direktyvoje numatytą tvarką.

41. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas remiasi Direktyvos 93/13 7 straipsnio 2 dalimi ir nurodo, kad pagal procesinės autonomijos principą valstybės narės nustato pakankamas ir veiksmingas priemones, kurios leistų asmenims pareikšti ieškinį teisme, kad būtų priimtas sprendimas dėl nesąžiningų sąlygų pobūdžio. Šis teismas pažymi, kad Įstatyme Nr. 193/2000 nėra aiškiai numatytas negaliojimo sankcijos taikymas, tačiau šio įstatymo 12 straipsnio 4 dalies nuostatose užsimenama apie šios sankcijos taikymą.

42. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat pažymi, kad pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalis turi būti laikoma lygiaverte nacionalinėms normoms, kurios vidaus teisės sistemoje priskiriamos prie viešosios tvarkos normų kategorijos⁸. Šiomis aplinkybėmis jis paaiškina, jog dėl to, kad nacionalinis teismas turi *ex officio* tikrinti galimai nesąžiningas sąlygas, nacionalinių teismų praktikoje laikomasi teisinio absoliutaus negaliojimo režimo. Be to, nacionalinėje doktrinoje vyrauja nuomonė, kad verslininkai privalo nenaudoti nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais, nes ši pareiga nustatyta pagal viešąją tvarką saugančią imperatyvios teisės normą, kurios pažeidimas sankcionuojamas visišku tokių sąlygų negaliojimu⁹.

43. Vadinasi, asmuo, kuris teigia turintis vartotojo statusą pagal paskolos sutartį, gali bet kuriuo metu kreiptis į teismą su ieškiniu dėl sutarties sąlygos pripažinimo nesąžininga. Kai nustatomas sutarties nuostatų nesąžiningumas, atsižvelgiant į absoliutų šių sutarties nuostatų negaliojimą, taikomi su tuo susiję nacionalinės teisės principai, kaip antai *restitutio in integrum* principas.

3. Negaliojimo sankcijos taikymo pasekmės, kiek tai susiję su visiškai įvykdytomis sutartimis

44. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pabrėžia, kad pagrindinėms byloms būdinga tai, jog sutartys, dėl kurių kilo šie ginčai, buvo įvykdytos prieš kreipiantis į nacionalinius teismus. Jis nurodo, kad nacionalinių teismų praktikoje buvo priimti skirtingi sprendimai, kiek tai susiję su visiškai įvykdytos sutarties sąlygos nesąžiningumo konstatavimo pasekmėmis.

⁸ 2013 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Asbeek Brusse ir de Man Garabito* (C-488/11, EU:C:2013:341, 44 punktas) ir 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimas *Gutiérrez Naranjo ir kt.* (C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, EU:C:2016:980, 54 punktas).

⁹ Žr. Voiculescu, I. C. „Unfair terms in contracts concluded between traders and consumers“, *Romanian and European Law, Journal of Advanced Research in Law and Economics*, vol. 3(2), 2012, p. 57. Šiuo klausimu taip pat žr. Marcusohn, V. „The effects of unfair terms on the binding force principle of contracts“, *Union of Jurists of Romania. Law Review*, vol. 9(1), 2019, p. 34. Atkreipti dėmesį, kad pastarasis autorius savo straipsnio 33 puslapyje mini tai, kad nacionalinėje doktrinoje taip pat numatytas sankcijos, pagal kurią nesąžiningos sąlygos laikomos nerasytomis, taikymas.

45. Pagal vieną teismų praktikos kryptį, konstatavus nesąžiningą pobūdį, taikoma absoliutaus negaliojimo sankcija. Taigi dėl to, kad senaties terminas netaikomas ieškiniui dėl absoliutaus nesąžiningų sąlygų negaliojimo pripažinimo, senatis netaikoma ir ieškiniui dėl restitucijos taikymo.

46. Kita teismų praktikos kryptis grindžiama aiškinimu, kad sankcija, taikoma pripažinus sutarties sąlygų nesąžiningumą, yra *sui generis* sankcija, kuri sukelia pasekmių ateityje, nekvestionuojant jau suteiktų paslaugų, kaip būtent yra negaliojimo sankcijos atveju.

47. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo teigimu, galima vadovautis tokiu aiškinimu, pagal kurį momentas, kai sutartis pasibaigia dėl visiško įvykdymo arba paskolą grąžinant anksčiau laiko, yra momentas, kai paskolos gavėjas nebeturi būti laikomas esančiu mažiau palankioje padėtyje nei verslininkas ir yra atleidžiamas nuo bet kokių įsipareigojimų verslininkui. Taigi pagal prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo aiškinimą tai yra objektyvus momentas, kai vartotojas žinojo arba turėjo žinoti apie sąlygos nesąžiningumą.

48. Remiantis tokiu aiškinimu, ieškinyje dėl absoliutaus negaliojimo, kuriuo vartotojas gali prašyti pripažinti sąlygas nesąžiningomis, gali būti pareikštas be jokių apribojimų laiko atžvilgiu, tačiau jo ieškinyje dėl restitucijos taikymo paslaugoms, suteiktoms remiantis tokiomis sąlygomis, turi būti pareikštas per trejus metus nuo to momento, kai baigiasi sutarties galiojimas.

49. Taip pat turiu pažymėti, kad, kaip teigia prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, aplinkybė, kad yra išskiriamas momentas, kai pradedamas skaičiuoti senaties terminas turinčioms pretenzijoms dėl nesąžiningų sutarties sąlygų pareikšti, atmetant prieštaraujančių nacionalinės teisės nuostatų taikymą, yra Sąjungos teisės tiesioginio taikymo išraiška. Vis dėlto šis teismas taip pat nurodo, kad jo aiškinimas grindžiamas siekiu laikytis teisinio saugumo principo. Šiuo klausimu jis remiasi ne Sąjungos teisės teisinio saugumo principu, o civilinių teisinių santykių saugumo principu arba mainų saugumo principu. Be to, jis nurodo kelis sprendimus, kuriuose Teisingumo Teismas nusprendė, kad teisinio saugumo sumetimais nustatomi protingi naikinamieji terminai ieškiniui pareikšti yra suderinami su Sąjungos teise¹⁰. Šiuose sprendimuose Teisingumo Teismas rėmėsi teisinio saugumo principu kaip principu, kuriuo grindžiama nacionalinė teismų sistema¹¹. Taigi reikia manyti, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas savo pateikiamą nacionalinių nuostatų aiškinimą grindžia teisinio saugumo principu, kuris taikomas Rumunijos teisėje ir sudaro šios valstybės narės civilinės teisės sistemos pagrindą.

C. Direktyvos 93/13 taikymas, kiek tai susiję su įvykdytomis sutartimis

1. Vartotojo statusas ir Direktyvos 93/13 taikymas

50. Kaip nurodžiau šios išvados 27 punkte, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad jo pateiktus prejudicinius klausimus reikia nagrinėti atsižvelgiant į klausimą dėl sutarties šalių vartotojo statuso, kaip jis suprantamas pagal Direktyvos 93/13 2 straipsnio b punktą, išlaikymo įvykdytose sutartyse. Ši išvada atitinka atsakovių argumentą, kad visiškai įvykdžius paskolos sutartį paskolos gavėjas praranda vartotojo statusą, taigi ir pagal Direktyvą 93/13 teikiamą apsaugą.

10 Žr. 2009 m. spalio 6 d. Sprendimą *Asturcom Telecomunicaciones* (C-40/08, EU:C:2009:615, 41 punktas) ir 2016 gruodžio 21 d. Sprendimą *Gutiérrez Naranjo ir kt.* (C-154/15, C-307/15 et C-308/15, EU:C:2016:980, 69 punktas).

11 Žr. 2009 m. spalio 6 d. Sprendimą *Asturcom Telecomunicaciones* (C-40/08, EU:C:2009:615, 39 punktas). Taip pat žr. su šiuo klausimu tiesiogiai nesusijusį 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Gutiérrez Naranjo ir kt.* (C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, EU:C:2016:980, 67 punktas).

51. Iš tikrųjų pagal Direktyvos 93/13 2 straipsnio b punktą vartotojas apibrėžiamas kaip „bet kuris fizinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva, veikia siekdamas tikslų, nesusijusių su jo verslu, prekyba ar profesija“. Atrodo, kad atsakovės, remdamosi tuo, kad teisės aktų leidėjas šioje apibrėžtyje vartoja esamąjį laiką, iš esmės daro išvadą, kad po sutarties įvykdymo ją sudaręs asmuo nebeveikia pagal šią sutartį, todėl nebeturi „vartotojo“ statuso, kaip tai suprantama pagal šią direktyvą.

52. Taip pat tiesa, kad pagal Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį valstybės narės privalo nustatyti, kad „nesąžiningos sąlygos naudojamos sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas [verslininkas] sudaro su vartotoju taip, kaip numatyta jų nacionalinės teisės aktuose, nebūtų privalomos vartotojui“. Šioje nuostatoje nurodyta, kad valstybės narės taip pat privalo užtikrinti, kad sutartis, kurioje yra nesąžiningų sąlygų, „ir toliau būtų šalims privaloma“. Atrodo, kad atsakovės teisės aktų leidėjo vartojamą formuluotę aiškina taip, kad ši nuostata siejama tik su dar neįvykdytomis sutartimis ir kad tuo atveju, kai sutartis nustoja galioti, *a priori* nebereikia užtikrinti, kad nesąžiningos sąlygos nebebūtų privalomos vartotojui arba kad sutartis ir toliau būtų privaloma ją sudariusiems šalims.

53. Vis dėlto manau, kad labiau tinkama kelti klausimą ne dėl to, ar asmuo, kuris sudarė sutartį kaip vartotojas, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 93/13 2 straipsnio b punktą, išlaiko vartotojo statusą, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą, po visiško sutarties įvykdymo, o dėl to, ar pagal šią direktyvą šiam asmeniui nebesuteikiama apsauga, kai tik jo sudaryta sutartis visiškai įvykdoma.

54. Iš tiesų, pirma, daugelyje privatinės teisės sistemų sutartis nustoja galioti, kai įvykdomos visos iš šios sutarties kylančios prievolės¹², nors reikia atsižvelgti į tai, kad tokia sutartis yra mainų, atliktų ją vykdant, pagrindas. Iš tiesų visiškai įvykdyta sutartis išlieka privaloma, nes ji vis dar yra ankstesnių mainų pagrindas. Be kita ko, visiškas sutarties įvykdymas nekeičia fakto, kad vykdydamas sutartines prievoles ją sudaręs asmuo neabejotinai turėjo „sutarties šalies“ statusą.

55. Taigi, jei nesąžininga pripažinta sąlyga buvo mainų, kurie buvo atlikti vykdant sutartį, pagrindas, tai, kad ši sutartis yra jau įvykdyta, negali sušvelninti nesąžiningo šios sąlygos pobūdžio. Be to, turi egzistuoti interesas pripažinti šioje sutartyje esančias sąlygas nesąžiningomis ir prireikus išlaikyti jos privalomąjį pobūdį likusiai sutarties daliai. Būtent vadovaujantis šia logika reikia aiškinti Direktyvos 93/13 nuostatas.

56. Antra, atsakovės taip pat iš esmės tvirtina, kad disbalansas tarp vartotojo ir verslininko atsiranda tik sudarant sutartį ir ją vykdant. Todėl Direktyva 93/13 nebeturi būti taikoma po sutarties įvykdymo, nes jos reguliavimas nėra reikalingas šiam disbalansui sumažinti. Šiuo klausimu atsakovės pateikia tokį Teisingumo Teismo jurisprudencijos aiškinimą, pagal kurį Direktyvoje 93/13 įtvirtinta apsaugos sistema grindžiama idėja, kad vartotojo ir verslininko santykiai yra nelygūs¹³ ir kad į šios direktyvos taikymo sritį patenka sutartys, kuriose iš esmės pažeidžiama pusiausvyra¹⁴.

57. Vis dėlto iš tos pačios Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad vartotojo padėtis yra mažiau palanki nei verslininko tiek dėl galimybių derėtis, tiek dėl turimos informacijos, tad jis sutinka su verslininko iš anksto parengtomis sąlygomis, kurių turiniui negali daryti įtakos¹⁵. Sutarties vykdymas atgaline data nekeičia to, kad sutarties sudarymo metu vartotojas buvo tokioje

12 Žr. Europos privatinės teisės standartinių taisyklių (Bendros Europos sutarčių teisės principų sistemos projektas), kurios buvo parengtos vadovaujantis būtent lyginamosios teisės požiūriu, pagal kurį prievolė išnyksta ją visiškai įvykdžius, jeigu tai atitinka išpareigojimo sąlygas arba skolininkui teisėtai suteikiamas galiojantis įvykdymo patvirtinimas, 2:114 straipsnį. Žr. Von Bar, Ch., Clive, E. ir Schulte-Nölke, H. ir kt. (red.) *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Outline Edition, Munich, Sellier European Law Publishers, 2009, p. 282. Šios nuostatos lėmė standartines Europos privatinės teisės taisykles (Bendros Europos sutarčių teisės principų sistemos projektas), parengtas visų pirma remiantis lyginamosios teisės požiūriu.

13 Žr. 2000 m. birželio 27 d. Sprendimą *Océano Grupo Editorial ir Salvat Editores* (C-240/98-C-244/98, EU:C:2000:346, 25 punktą) ir 2006 m. spalio 26 d. Sprendimą *Mostaza Claro* (C-168/05, EU:C:2006:675, 25 punktą).

14 Žr. 2014 m. sausio 16 d. Sprendimą *Constructora Principado* (C-226/12, EU:C:2014:10, 23 punktą).

15 Žr. 2000 m. birželio 27 d. Sprendimą *Océano Grupo Editorial ir Salvat Editores* (C-240/98-C-244/98, EU:C:2000:346, 25 punktą) ir 2006 m. spalio 26 d. Sprendimą *Mostaza Claro* (C-168/05, EU:C:2006:675, 25 punktą).

nepalankesnėje padėtyje. Be to, būtent tokiomis aplinkybėmis nesąžiningos sąlygos, dėl kurių iš esmės pažeidžiama pusiausvyra ir prie kurių prisijungia vartotojas, yra naudojamos sutartyje¹⁶. Kaip matyti iš šios išvados 54 punkte pateiktų svarstymų, tokios sąlygos ir toliau yra mainų, kuriuos sutarties šalys atliko vykdydamos šią sutartį, pagrindas.

58. Šiomis aplinkybėmis pripažinus, jog įvykdžius sutartį kartu išnyksta bet kokia galimybė šias sąlygas pripažinti nesąžiningomis, susidarytų situacija, kai bet kokie jų pagrindu atlikti mainai taptų neginčijami ir galutiniai. Esant šiam kontekstui, reikia pažymėti, kad, kaip nurodo Lenkijos vyriausybė, tam tikros sutartys vykdomos iš karto po jų sudarymo arba net jų sudarymo momentu. Būtent taip yra pirkimo-pardavimo sutarties atveju. Vadovavimasis atsakovių aiškinimu, pagal kurį Direktyva 93/13 nebetaikoma, kai sutartis visiškai įvykdoma, lemtų tai, kad tokios sutarties šalis net teoriškai neturėtų galimybės veiksmingai pareikšti ieškinį teisme prieš jai pasibaigiant. Tačiau nė viena šios direktyvos nuostata nenumato, kad tokios sutartys nepatenka į jos taikymo sritį.

59. Trečia, Direktyva 93/13 įpareigoja valstybes nares, kaip matyti iš jos 7 straipsnio 1 dalies, siejamos su jos 24 konstatuojamąja dalimi, numatyti pakankamas bei veiksmingas priemones siekiant apsaugoti „nuo nuolatinio nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais taikymo“. Tokiomis priemonėmis turi būti atgrasomi verslininkai¹⁷. Aiškinimas, kad ši direktyva nebetaikoma po sutarties įvykdymo, gali pakenkti jos ilgalaikio tikslo įgyvendinimui. Iš tiesų negalima atmesti galimybės, kad vartotojas, visiškai nesusipažinęs su sąlygų nesąžiningumu ir bijodamas, kad verslininkas nepareikštų jam ieškinio, bandytų vykdyti sutartines prievolės.

2. Dėl apsaugos atsisakymo ir Direktyvos 93/13 taikymo

60. Taip pat turiu pažymėti, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia, ar tai, dėl kokios priežasties baigiasi sutartis, gali turėti įtakos Direktyvos 93/13 taikymui. Šiuo klausimu šis teismas nurodo paskolos grąžinimą anksčiau laiko ir visišką sutarties įvykdymą.

61. Mano nuomone, aiškinimas, jog Direktyva 93/13 nebetaikoma, kai savanoriškai įvykdoma sutartis, turėtų būti grindžiamas idėja, kad vartotojas, kuris vykdo nesąžiningų sąlygų turinčią sutartį, netiesiogiai atsisako apsaugos, kurią jam suteikia ši direktyva.

62. Vis dėlto Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje jau yra nustatęs, jog tam, kad vartotojas galėtų veiksmingai atsisakyti Direktyva 93/13 suteikiamos apsaugos, jis turi duoti laisvą ir aiškų sutikimą dėl šioje direktyvoje numatytos sankcijos netaikymo¹⁸. Neturi būti daroma prielaida, kad vartotojas, vykdydamas sutartines prievolės, žino apie sutarties sąlygų nesąžiningumą. Be to, negalima laikyti, kad vykdydamas sutartį vartotojas duoda sutikimą, kuris viršija jo vienintelį ketinimą įvykdyti nagrinėjamą prievolę. Iš tiesų vartotojas gali vykdyti išipareigojimus sąžiningai arba dėl to, kad nekiltų rizika, jog verslininkas pareikš jam ieškinį.

63. Vadinasi, aplinkybė, kad sutartis buvo savanoriškai įvykdyta, savaime nereiškia, kad Direktyva 93/13 netaikoma, ir nepanaikina apsaugos, kuri pagal šią direktyvą suteikiama asmeniui, kuris šią sutartį sudarė kaip vartotojas, kaip tai suprantama pagal minėtos direktyvos 2 straipsnio b punktą.

16 Būtent dar ir dėl šios priežasties vertinant, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, reikia atsižvelgti į visas sutarties sudarymo aplinkybes, kurios buvo susiklosčiusios sutarties sudarymo metu. Šiuo klausimu žr. 2017 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *Andriuc ir kt.* (C-186/16, EU:C:2017:703, 53 ir 54 punktai).

17 Šiuo klausimu žr. 2000 m. birželio 27 d. Sprendimą *Océano Grupo Editorial ir Salvat Editores* (C-240/98 - C-244/98, EU:C:2000:346, 28 punktas).

18 Žr. 2009 m. birželio 4 d. Sprendimą *Pannon GSM* (C-243/08, EU:C:2009:350, 33 punktas), 2013 m. vasario 21 d. Sprendimą *Banif Plus Bank* (C-472/11, EU:C:2013:88, 35 punktas), 2019 m. spalio 3 d. Sprendimą *Dziubak* (C-260/18, EU:C:2019:819, 53 punktas). Taip pat žr. mano išvadą sujungtose bylose *Sales Sinués ir Drame Ba* (C-381/14 ir C-385/14, EU:C:2016:15, 69 punktas). Iš šios jurisprudencijos matyti, kad vartotojas gali visada atsisakyti jam pagal Direktyvą 93/13 suteiktos apsaugos. Tačiau remiantis tuo, kas išdėstyta šios išvados 36 punkte, kiek tai susiję su absoliutaus negaliojimo Rumunijos teisėje režimu, neatrodo, kad būtų įmanoma netaikyti pagal šį režimą numatytos sankcijos.

3. Pirminės išvados dėl Direktyvos 93/13 taikymo

64. Iš to, kas išdėstyta, matyti, kad Direktyva 93/13 taip pat taikoma visiškai įvykdytoms sutartims. Ši direktyva pradedama taikyti būtent tada, kai vartotojas sudaro sutartį. Be to, visiškas sutarties įvykdymas neužkerta kelio šios direktyvos taikymui. Atsižvelgiant į tai, reikia atskirti direktyvos taikymą, kai sutartys yra visiškai įvykdytos, nuo valstybių narių teisės nacionaliniu lygmeniu nustatyti senaties terminus, leidžiančius apriboti ieškinių dėl restitucijos pareiškimą laiko atžvilgiu.

D. Valstybių narių procesinės autonomijos ribos

65. Sąjungos teisėje nėra suderintų taisyklių, taikomų nagrinėjant tariamai nesąžiningas sutarties sąlygas. Pagal procesinės autonomijos principą tokios taisyklės turi būti įtvirtintos kiekvienos valstybės narės teisės sistemoje su sąlyga, kad jos nėra mažiau palankios nei tos, kuriomis reglamentuojamos panašios situacijos, kurioms taikoma vidaus teisė (lygiavertiškumo principas), ir kad dėl jų vartotojams netampa praktiškai neįmanoma ar pernelyg sudėtinga pasinaudoti Sąjungos teisės suteiktomis teisėmis (veiksmingumo principas)¹⁹.

66. Taigi manau, kad, atsižvelgiant į teisinio saugumo principą, kuriuo remiasi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, reikia nustatyti, ar tai, kad ieškiniui dėl restitucijos, susijusiam su paslaugomis, suteiktomis pagal nesąžininga pripažintą sąlygą, taikomas senaties terminas, yra suderinama su šiais dviem principais, ir atsižvelgiant į tai nagrinėti, ar valstybė narė gali numatyti trejų metų senaties terminą, skaičiuojamą nuo tada, kai sutartis baigiasi.

1. Veiksmingumo principas

a) Dėl senaties terminų taikymo atsižvelgiant į veiksmingumo principą

67. Savo jurisprudencijoje Teisingumo Teismas pripažino, kad, kiek tai susiję su Direktyva 93/13, vartotojo apsauga nėra absoliuti²⁰. Šiomis aplinkybėmis Teisingumo Teismas nusprendė, jog tai, kad konkrečioje byloje nustatyti tam tikri procesiniai reikalavimai, kurių vartotojas turi paisyti, kad galėtų apginti savo teises, vis dėlto nereiškia, kad šie reikalavimai neatitinka veiksmingumo principo²¹ ar kad šiam vartotojui nesuteikiama veiksminga teisminė apsauga²². Taigi iš vartotojo gali būti reikalaujama tam tikro budrumo, kiek tai susiję su jo interesų apsauga, nepažeidžiant veiksmingumo principo ar teisės į veiksmingą teisinę gynybą. Taip yra, pavyzdžiui, tuo atveju, kai iš vartotojo reikalaujama papildomų pastangų siekiant užtikrinti jomis siekiamo bendro intereso, kad būtų užtikrintas geras

19 Šiuo klausimu žr. 2013 m. gruodžio 5 d. Sprendimą *Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León* (C-413/12, EU:C:2013:800, 30 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija). Iš tikrųjų, kiek tai susiję su Direktyva 93/13, savo naujausioje jurisprudencijoje Teisingumo Teismas labiau rėmėsi teise į veiksmingą teisinę gynybą (žr. 2018 m. rugsėjo 13 d. Sprendimą *Profi Credit Polska*, C-176/17, EU:C:2018:711, 57 punktą ir 2019 m. balandžio 3 d. Sprendimą *Aqua Med*, C-266/18, EU:C:2019:282, 47 punktą) arba veiksminga teismine apsauga (žr. 2018 m. gegužės 31 d. Sprendimą *Sziber*, C-483/16, EU:C:2018:367, 35 punktą), kaip numatyta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje. Šios nuorodos buvo pateiktos nagrinėjant prejudicinius klausimus dėl procesinės tvarkos, susijusios su sutarties sąlygos nesąžiningumo konstatavimu. Šiomis aplinkybėmis Teisingumo Teismas būtent siekė nustatyti, ar dėl proceso taisyklių kyla nemaža rizika, kad vartotojas bus atgrasytas veiksmingai ginti savo teises teisme, į kurį kreipėsi verslininkas. Žr. 2018 m. rugsėjo 13 d. Sprendimą *Profi Credit Polska* (C-176/17, EU:C:2018:711, 61 punktas) ir 2019 m. balandžio 3 d. Sprendimą *Aqua Med* (C-266/18, EU:C:2019:282, 54 punktas). Vis dėlto sunku nustatyti, kaip Direktyvos 93/13 kontekste iš Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnio kylantys reikalavimai siejami su iš veiksmingumo principo kylančiais reikalavimais. Šiuo klausimu taip pat žr. mano išvadą, pateiktą byloje *Finanmadrid EFC* (C-49/14, EU:C:2015:746, 85 punktas). Be kita ko, mano nuomone, kalbant apie senaties terminus, taikomus vartotojų pareiškiamiems ieškiniams, pakanka remtis, kaip siūlo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas savo klausimuose, veiksmingumo principu. Laikantis požiūrio, grindžiamo teise į veiksmingą teisinę gynybą arba į veiksmingą teisminę gynybą, būtų nustatyti identiški arba sunkiai atskiriami reikalavimai.

20 Šiuo klausimu žr. 2018 m. gegužės 31 d. Sprendimą *Sziber* (C-483/16, EU:C:2018:367, 50 punktas).

21 Šiuo klausimu žr. 2015 m. spalio 1 d. Sprendimą *ERSTE Bank Hungary* (C-32/14, EU:C:2015:637, 62 punktas). Taip pat šiuo klausimu žr. 2009 m. spalio 6 d. Sprendimą *Asturcom Telecomunicaciones* (C-40/08, EU:C:2009:615, 47 punktas).

22 Šiuo klausimu žr. 2018 m. gegužės 31 d. Sprendimą *Sziber* (C-483/16, EU:C:2018:367, 50 ir 51 punktai).

teisingumo vykdymas ir nuspėjamumas²³. Iš tikrųjų, nagrinėjant nacionalinės teisės nuostatą, kuriomis teisės aktų leidėjas perkėlė Direktyvą 93/13 į nacionalinę teisę, suderinamumą su veiksmingumo principu, prireikus reikia atsižvelgti į pagrindinius nacionalinės teismų sistemos principus, kaip antai teisės į gynybą apsaugą, teisinio saugumo principą ir tinkamą proceso eigą²⁴.

68. Be kita to, konkrečiau kalbant apie Direktyva 93/13 grindžiamiems ieškiniams taikomus laiko apribojimus, reikia pažymėti kad, remiantis suformuota jurisprudencija, dėl teisinio saugumo sumetimais nustatytų protingų naikinamųjų terminų ieškiniui pareikšti netampa praktiškai neįmanoma ar pernelyg sudėtinga pasinaudoti pagal Sąjungos teisę suteiktomis teisėmis²⁵.

69. Iš to darau išvadą, kad, atsižvelgiant į veiksmingumo principą ir į tai, kad nacionalinė teismų sistema grindžiama teisinio saugumo principu, iš principo galima Sąjungos teise grindžiamiems ieškiniams taikyti laiko apribojimus. Tokie nustatyti terminai, remiantis Teisingumo Teismo jurisprudencijoje vartojama formuluote, turi būti „protingi“, o tai reiškia, kad dėl jų neturi tapti praktiškai neįmanoma ar pernelyg sudėtinga pasinaudoti pagal Sąjungos teisę suteiktomis teisėmis. Taigi reikia nustatyti, ar trejų metų senaties terminas, kuris, kiek tai susiję su visiškai įvykdytomis sutartimis, pradėdamas skaičiuoti nuo tada, kai sutartis baigiasi, gali būti laikomas „protingu“ terminu, kaip tai suprantama pagal šią jurisprudenciją.

b) Dėl protingo senaties termino

70. Įvairiais atvejais Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad nacionalinis trejų metų naikinamasis ar senaties terminas yra protingas²⁶. Vis dėlto tai, ar terminas yra protingas ir ar atitinka veiksmingumo principą, negali būti nustatyta atsižvelgiant vien į jo trukmę. Svarbu atsižvelgti į visus su šiuo terminu susijusius aspektus, t. y. į momentą, nuo kurio jis pradėdamas skaičiuoti, į priežastis, dėl kurių senaties terminas nutrūksta arba yra sustabdomas, ir, jei reikia, į šio termino nesilaikymo pasekmes bei galimybę jį atnaujinti²⁷. Iš tiesų dėl visų šių kriterijų naudojimas Direktyva 93/13 vartotojams suteiktomis teisėmis gali tapti praktiškai neįmanomas arba pernelyg sudėtingas.

71. Esant šiam kontekstui, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kelia klausimą tik dėl senaties termino pradžios momento ir jo trukmės. Dėl šios priežasties savo analizėje remsiuosi prielaida, kad neįvyko jokie įvykiai, galinčio nutraukti ar sustabdyti šį terminą. Siekdamas išsamumo pažymiu, jog prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nenurodo, kad ieškinių dėl sutarties sąlygų pripažinimo nesąžiningomis pareiškimas turi stabdomąjį poveikį senaties terminui, taikomam ieškiniui dėl restitucijos.

23 Šiuo klausimu žr. 2015 m. vasario 12 d. Sprendimą *Baczó ir Viznyiczai* (C-567/13, EU:C:2015:88, 51 punktą).

24 Šiuo klausimu žr. 2013 m. gruodžio 5 d. Sprendimą *Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León* (C-413/12, EU:C:2013:800, 34 punktą), 2009 m. spalio 6 d. Sprendimą *Asturcom Telecomunicaciones* (C-40/08, EU:C:2009:615, 39 punktą) bei 2016 m. vasario 18 d. Sprendimą *Finanmadrid EFC* (C-49/14, EU:C:2016:98, 44 punktą).

25 Šiuo klausimu žr. 2009 m. spalio 6 d. Sprendimą *Asturcom Telecomunicaciones* (C-40/08, EU:C:2009:615, 41 punktą) ir 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Gutiérrez Naranjo ir kt.* (C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, EU:C:2016:980, 69 punktą).

26 Žr. 2010 m. balandžio 15 d. Sprendimą *Barth* (C-542/08, EU:C:2010:193, 28 ir 29 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija). Be to, dėl importo ar eksporto muitų grąžinimo Teisingumo Teismas nusprendė, kad trejų metų senaties terminas prašymui grąžinti nepagrįstai surinktus muitus neprieštarauja veiksmingumo principui, nors tai yra laikotarpis, per kurį nesuteikiama jokia pratęsimo dėl *force majeure* galimybė. Žr. 1989 m. lapkričio 9 d. Sprendimą *Bessin ir Salson* (386/87, EU:C:1989:408, 17 punktą).

27 Šiuo klausimu dėl senaties terminų, kurie lemia naudojimąsi teise reikalauti atlyginti žalą, atsiradusią dėl konkurencijos teisės pažeidimo, žr. 2019 m. kovo 28 d. Sprendimą *Cogeco Communications* (C-637/17, EU:C:2019:263, 45 punktą). Šiuo klausimu taip pat žr. generalinės advokatės E. Sharpston išvadą byloje *Cargill Deutschland* (C-360/18, EU:C:2019:648), kurioje nurodyta, kad yra svarių priežasčių, leidžiančių manyti, jog su senaties terminais susijusios nuostatos turi apimti visas taisykles, patikslinančias senaties termino trukmę, datą, nuo kurios jis pradėdamas skaičiuoti, ir įvykius, dėl kurių sustabdomas arba nutraukiamas senaties termino skaičiavimas.

72. Siekiant nustatyti, ar senaties terminas ir visi jo taikymo ypatumai atitinka veiksmingumo principą, reikia atsižvelgti į tai, kad senaties terminai ir jų taikymo taisyklės turi būti pritaikyti prie atitinkamos srities ypatybių, kad nebūtų visiškai panaikintas svarbių Sąjungos teisės nuostatų veiksmingumas²⁸.

73. Tai, kad iš vartotojo reikalaujama tam tikro budrumo, kiek tai susiję su jo interesų apsauga, neprieštarauja Direktyvos 93/13 nuostatams²⁹. Todėl atrodo, kad trejų metų senaties terminas, kuris pradedamas skaičiuoti nuo sutarties pasibaigimo momento, iš esmės suteikia vartotojui, nežinančiam savo teisių ir (arba) to, kad sutarties sąlygos yra nesąžiningos, pakankamai laiko pasidomėti, ar šios sąlygos yra teisėtos, ir nuspręsti, ar tikslinga pareikšti ieškinį. Vis dėlto, kad vartotojas galėtų tai padaryti, senaties terminas ir visi jo taikymo ypatumai turi būti nustatyti ir žinomi iš anksto³⁰. Taigi tai gali būti nustatyta tik įstatymu arba vadovaujantis šio įstatymo aiškinimu, išplaukiančiu iš suformuotos jurisprudencijos.

74. Šiomis aplinkybėmis prieš pasibaigiant trejų metų terminui, kuris skaičiuojamas nuo momento, kai baigiasi sutarties galiojimas, vartotojas gali nacionaliniame teisme pareikšti ieškinį dėl sutarties sąlygų pripažinimo nesąžiningomis, siekdamas kad teismas nustatytų (o tai būtų privaloma verslininkui), ar verslininkas sutartyje naudojo Direktyvai 93/13 prieštaraujančias sąlygas. Su sąlyga, kad tai patikrins prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, atrodo, kad prejudiciniuose klausimuose nurodyto senaties termino, taikomo ieškiniams dėl restitucijos, skaičiavimas nėra sustabdomas, kai vartotojas pareiškia ieškinį dėl sutarties sąlygų pripažinimo nesąžiningomis. Todėl gali atsitikti taip, kad, laukdamas, kol sutarties sąlygos bus pripažintos nesąžiningomis, vartotojas rizikuoja, kad jo ieškiniumi dėl restitucijos pareikšti sueis senaties terminas, atsižvelgiant į proceso dėl sąlygų pripažinimo nesąžiningomis trukmę. Taigi yra didelė rizika, kad dėl nuo jo valios nepriklausančių priežasčių toks vartotojas laiku nepareikš reikiamo ieškinio, kad galėtų pasinaudoti Direktyvoje 93/13 įtvirtintomis teisėmis.

75. Nepaisant šios išlygos, tai, kad, kaip matyti iš šios išvados 64 punkte pateikto svarstymo, Direktyva 93/13 ir toliau taikoma visiškai įvykdytoms sutartims, nedraudžia valstybei narei numatyti senaties termino ieškiniui dėl restitucijos, kuriuo ši direktyva įgyvendinama nacionaliniu lygmeniu. Nagrinėjamosiose bylose nekliamas klausimas dėl ieškiniui, kuriuo vartotojas gali prašyti pripažinti sutarties sąlygas nesąžiningomis, taikomų apribojimų laiko atžvilgiu. Iš tiesų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad tokiam ieškiniui netaikomi jokie apribojimai laiko atžvilgiu ir kad suėjus senaties terminui vartotojui turi būti sumokama neturtinės žalos kompensacija, kuri taip pat turi atgrasomąjį poveikį verslininkams. Be to, iš Įstatymo Nr. 193/2000 matyti, kad vartotojas taip pat gali remtis sutarties sąlygos negaliojimu, pateikdamas prieštaravimą. Iš to darau išvadą, kad suėjęs trejų metų senaties terminas, taikomas ieškiniams dėl restitucijos, netrukdo vartotojui ginčyti verslininko ieškinio, pareikšto reikalaujant, kad šis vartotojas įvykdytų iš nesąžiningos sąlygos kylančią prievolę. Be to, nėra nieko, kas patvirtintų, kad suėjus šiam terminui nacionaliniam teismui draudžiama *ex officio* konstatuoti sutarties sąlygos nesąžiningumą, todėl šios bylos skiriasi nuo tų, kuriose buvo priimtas Sprendimas *Cofidis*³¹.

28 Šiuo klausimu žr. 2019 m. kovo 28 d. Sprendimą *Cogeco Communications* (C-637/17, EU:C:2019:263, 47 ir 53 punktai). Šiame sprendime Teisingumo Teismas konstatavo, kad dėl trejų metų senaties termino, kuris, pirma, pradedamas skaičiuoti nuo tada, kai žalą patyręs asmuo sužino apie savo teisę į žalos atlyginimą, net jei pažeidimą padarė asmuo nėra žinomas, ir antra, nėra sustabdomas ar nutraukiamas, kol vyksta procedūra nacionalinėje konkurencijos institucijoje, teisė į visą žalos atlyginimą yra praktiškai neįgyvendinama arba ją įgyvendinti yra pernelyg sunku.

29 Žr. šios išvados 67 punktą.

30 Šiuo klausimu žr. mano išvadą byloje *Nencini / Parlamentas* (C-447/13 P, EU:C:2014:2022, 81 punktas).

31 Žr. 2002 m. lapkričio 21 d. Sprendimą *Cofidis* (C-473/00, EU:C:2002:705).

76. Tiesa, Sprendime *Gutiérrez Naranjo ir kt.*³², susijusiam su nacionaline teismų praktika, pagal kurią laiko atžvilgiu ribojami restitucijos taikymo padariniai, Teisingumo Teismas nurodė, kad teismo konstatavimas, jog tokia sąlyga yra nesąžininga, iš principo turi lemti vartotojo faktinės ir teisinės situacijos, kurioje jis būtų, jeigu nebūtų minėtos sąlygos, atkūrimą. Be to, nacionalinio teismo pareiga netaikyti nesąžiningos sutarties sąlygos, pagal kurią privaloma mokėti sumas, kurios, kaip vėliau paaiškėja, yra nepagrįstos, iš principo reiškia atitinkamą restitucinį poveikį, kiek tai susiję su šiomis sumomis.

77. Vis dėlto, pirma, reikia atsižvelgti į tai, kad Sprendime *Gutiérrez Naranjo ir kt.*³³, Teisingumo Teismas pabrėžė, jog ieškiniui dėl sutarties sąlygų pripažinimo nesąžiningomis iš principo turi būti suteiktas restitucinis poveikis. Antra, šiame sprendime nurodytas restitucinis poveikis buvo apribotas laiko atžvilgiu esant konkrečioms aplinkybėms. Atrodo, kad šį ribojimą lėmė aukščiausiojo nacionalinio teismo pateiktas Sąjungos teisės aiškinimas remiantis Teisingumo Teismo nustatytais kriterijais, pagal kuriuos to teismo prašoma savo paties sprendimų poveikį apriboti laiko atžvilgiu³⁴. Pagrindinėse bylose prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia taikyti būtent nacionalinės teisės aiškinimą. Trečia, minėtame sprendime Teisingumo Teismas aiškiai skiria, viena vertus, tokio Sąjungos teisės normos aiškinimo pasekmių apribojimą laiko atžvilgiu ir, kita vertus, procesinių taisyklių, kaip antai protingo senaties termino, taikymą³⁵.

78. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Direktyva 93/13 turi būti aiškinama taip, kad ja valstybei narei nedraudžiama numatyti, jog ieškiniui dėl restitucijos, susijusiam su sutarties sąlygų nesąžiningumo nustatymu, būtų taikomas senaties terminas. Be to, iš nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateiktos informacijos nematyti, kad nagrinėjamu atveju būtų nesilaikoma veiksmingumo principo dėl tokio nacionalinės teisės aktų aiškinimo, pagal kurį ieškiniui dėl restitucijos, susijusiam su nesąžiningomis sąlygomis, taikomas trejų metų senaties terminas, pradedamas skaičiuoti nuo tada, kai pasibaigia vartotojo su verslininku sudaryta sutartis. Ši išvada galima esant dviem sąlygoms: pirma, šio termino skaičiavimas sustabdomas vykstant procesui, per kurią vartotojas siekia nustatyti, ar šios sąlygos yra nesąžiningos, ir, antra, šis terminas ir jo taikymo taisyklės yra iš anksto nustatyti ir žinomi.

2. Lygiavertiškumo principas

a) Dėl ieškinių panašumo

79. Remiantis lygiavertiškumo principu reikalaujama, kad visos ieškiniui taikytinos normos būtų vienodai taikomos tiek Sąjungos, tiek panašioms nacionalinės teisės pažeidimu grindžiamiems ieškiniams. Nacionaliniai teismai turi nustatyti ieškinius pagal nacionalinę teisę, panašius į Sąjungos teise grindžiamus ieškinius. Atsižvelgdamas į vertinimą, kurį turi atlikti nacionalinis teismas, Teisingumo Teismas gali jam pateikti tam tikrų gairių, susijusių su Sąjungos teisės aiškinimu.

80. Siekiant patikrinti, ar pagrindinėse bylose laikytasi lygiavertiškumo principo, reikia išnagrinėti, ar, atsižvelgiant į jų dalyką, pagrindą ir esmines aplinkybes, Direktyva 93/13 grindžiami ieškovų ieškiniai ir skundai, kuriuos jie galėjo pateikti remdamiesi nacionaline teise, gali būti laikomi panašiais³⁶.

32 Žr. 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Gutiérrez Naranjo ir kt.* (C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, EU:C:2016:980, 54 punktas).

33 Žr. 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Gutiérrez Naranjo ir kt.* (C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, EU:C:2016:980, 54 punktas).

34 Žr. 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Gutiérrez Naranjo ir kt.* (C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, EU:C:2016:980, 70 punktas). Taip pat žr. generalinio advokato P. Mengozzi išvadą, pateiktą sujungtose bylose *Gutiérrez Naranjo ir kt.* (C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, EU:C:2016:552, 19 ir 20 punktai).

35 Žr. 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Gutiérrez Naranjo ir kt.* (C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, EU:C:2016:980, 69 ir 70 punktai).

36 Šiuo klausimu žr. 2018 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *EOS KSI Slovensko* (C-448/17, EU:C:2018:745, 40 punktas).

81. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas aiškiai nenurodo, kokius ieškinius galima laikyti panašiais į Direktyva 93/13 grindžiamus ieškinius. Jis tik konstatuoja, kad sankcija už nesąžiningų sąlygų įtraukimą į su vartotoju sudarytą sutartį Rumunijos teismų prilyginama tai, kuri taikoma absoliutaus negaliojimo atveju. Šiuo požiūriu panašumas tarp ieškinių dėl taisyklės, priskirtinos prie viešosios tvarkos normų kategorijos, pažeidimo ir ieškinių, susijusių su Direktyva 93/13, nėra akivaizdžiai matomas³⁷. Vis dėlto prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas palygina šių ieškinių ir ieškinių, susijusių su absoliučiu negaliojimu, taikymo ypatybes. Taigi, atrodo, kad, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo nuomone, pagrindas (viešosios tvarkos normos pažeidimas), dalykas (tokio pažeidimo ištaisymas ir teisinių sutarties sąlygos pasekmės apribojimas) ir pagrindiniai šių ieškinių elementai (visų pirma tai, kad abu ieškiniai numatyti siekiant sankcionuoti tokį pažeidimą ir kad nacionalinis teismas tai turi nagrinėti *ex officio*), gali būti laikomi panašiais ar palyginamais. Manau, kad prašymuose priimti prejudicinį sprendimą nėra jokios informacijos, kuri leistų suabejoti šia išvada. Be to, atrodo, kad šiose bylose pastabas pateikusios šalys to taip pat neginčija. Vis dėlto galutinius patikrinimus šiuo klausimu turi atlikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.

b) Dėl lygiavertiškumo principo laikymosi

82. Iš esmės nacionaliniai teismai turi patikrinti, ar proceso taisyklės, kuriomis vidaus teisėje siekiama užtikrinti privačių asmenų iš Sąjungos teisės kildinamų teisių apsaugą, atitinka lygiavertiškumo principą. Tas pats pasakytina kalbant apie panašių ieškinių pagal nacionalinę teisę nustatymą. Vis dėlto, jeigu tai leidžiama atsižvelgiant į pagrindinių bylų medžiagą, Teisingumo Teismas gali pateikti pastabas dėl procesinių taisyklių atitikties šiam principui³⁸.

83. Šiomis aplinkybėmis vien to, kad tas pats senaties terminas taikomas Sąjungos teise ir nacionaline teise grindžiamiems ieškiniams, nepakanka, kad būtų pripažinta atitiktis lygiavertiškumo principui. Pagal šį principą reikalaujama, kad visos ieškiniams dėl restitucijos taikomos taisyklės būtų vienodai taikomos visiems ieškiniams³⁹. Tačiau prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas patikslina, kad jo aiškinimas, pagal kurį trejų metų senaties terminas, atitinkantis bendrąjį senaties terminą, pradedamas skaičiuoti nuo tada, kai pasibaigia sutartis, taikomas tik ieškiniams dėl restitucijos, kurie susiję su nesąžiningomis pripažintomis sąlygomis, kaip šios suprantamos pagal Direktyvą 93/13. Be to, nėra nieko, kuo remiantis būtų galima teigti, kad šis aiškinimas atitinka vieną iš šios išvados 38 punkte nurodytų išimčių, kurios leidžia patikslinti momento, nuo kurio pradedamas skaičiuoti senaties terminas, nustatymą dėl ieškinių, susijusių su nacionaliniu absoliutaus negaliojimo režimu.

84. Be to, skirtingai nuo veiksmingumo principo reikalavimų, iš lygiavertiškumo principo kylančių reikalavimų negalima sušvelninti remiantis principais, kuriais grindžiama nacionalinė sistema, pavyzdžiui, teisinio saugumo principu. Iš tikrųjų pagal lygiavertiškumo principą reikalaujama, kad nacionalinė norma būtų vienodai taikoma tiek Sąjungos, tiek panašioms nacionaline teise grindžiamiems procesams. Jei būtų nuspręsta, kad Sąjungos teise grindžiama ieškinio atveju užtikrinamas nediskriminacinis vertinimas, nepaisant to, kad pagal nacionalinę teisę pareikštas ieškiny

37 Grįsdami šią išvadą Rumunijos teismai remiasi tuo, kad pagal Teisingumo Teismo vartojamą formuluotę, Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalis turi būti laikoma lygiaverte nacionalinėms normoms, kurios vidaus teisės sistemoje priskiriamos prie viešosios tvarkos normų kategorijos. Žr. 2013 m. gegužės 30 d. Sprendimą *Asbeek Brusse et de Man Garabito* (C-488/11, EU:C:2013:341, 44 ir 45 punktai), 2015 m. birželio 4 d. Sprendimą *Faber* (C-497/13, EU:C:2015:357, 56 punktai), 2017 m. sausio 26 d. Sprendimą *Banco Primus* (C-421/14, EU:C:2017:60, 42 ir 43 punktai), 2018 m. gegužės 17 d. Sprendimą *Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen* (C-147/16, EU:C:2018:320, 35 ir 36 punktai) ir 2018 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *OTP Bank et OTP Faktoring* (C-51/17, EU:C:2018:750, 87 ir 89 punktai). Be to, absoliutus negaliojimas pagal Rumunijos teisę yra sankcija, taikytina už imperatyvios viešosios tvarkos teisės normos pažeidimą. Vis dėlto turiu pripažinti, kad abejoju, ar iš šios jurisprudencijos matyti, kad valstybė narė privalo nesąžiningoms sąlygoms taikomą sankciją prilyginti tai, kuri taikoma tuo atveju, kai nesilaikoma viešosios tvarkos normų. Manau, kad savo jurisprudencijoje Teisingumo Teismas rėmėsi tokiomis normomis tik siekdamas paaiškinti, kodėl nacionaliniai teismai privalo *ex officio* iškelti sutarties sąlygų nesąžiningumo klausimą.

38 Šiuo klausimu žr. 1997 m. liepos 10 d. Sprendimą *Palmisani* (C-261/95, EU:C:1997:351, 33 punktas).

39 Šiuo klausimu žr. 2010 m. balandžio 15 d. Sprendimą *Barth* (C-542/08, EU:C:2010:193, 19 punktas).

yra skirtingai vertinamas, tai prieštarautų pačiai lygiavertiškumo principo esmei. Nors pagal teisinio saugumo principą reikalaujama, kad senaties terminas prasidėtų konkrečiu momentu, ši su senaties terminu susijusi taisyklė, turi būti vienodai taikoma situacijoms, susijusioms su iš Sąjungos teisės sistemos kylančiomis teisėmis, ir panašioms nacionalinėms situacijoms.

85. Šiomis aplinkybėmis, atrodo, kad šiuo atveju buvo pažeistas lygiavertiškumo principas, nes neginčijama, jog momento, nuo kurio pradedamas skaičiuoti senaties terminas, nustatymas priklauso nuo ieškinių dėl restitucijos pagrindo.

86. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, reikia konstatuoti, kad vadovaujantis lygiavertiškumo principu draudžiami nacionalinės teisės aktai ar jų aiškinimas, pagal kuriuos numatyta, kad trejų metų senaties terminas, taikomas ieškiniams dėl restitucijos, susijusiems su nesąžiningomis pripažintomis sutarties sąlygomis, kaip šios suprantamos pagal Direktyvą 93/13, pradedamas skaičiuoti nuo sutarties, kurioje yra šios sąlygos, pasibaigimo momento, nepaisant to, kad trejų metų senaties terminas, taikomas panašioms ieškiniams, grindžiamiems tam tikromis vidaus teisės nuostatomis, pradedamas skaičiuoti tik nuo tada, kai teismas nustato šių ieškinių pagrindą.

V. Išvada

87. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į *Tribunalul Specializat Mureș* (Murešo specializuotas teismas, Rumunija) pateiktus klausimus:

Byloje C-698/18:

1. 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais turi būti aiškinama taip, kad pagal ją valstybei narei nedraudžiama numatyti, jog ieškiniui dėl restitucijos, susijusiam su sutarties sąlygų nesąžiningumo konstatavimu, gali būti taikomas senaties terminas.
2. Veiksmingumo principas nedraudžia valstybei narei numatyti, kad tokiam ieškiniui dėl restitucijos būtų taikomas trejų metų senaties terminas, kuris pradedamas skaičiuoti nuo to momento, kai sutartis baigiasi, su sąlyga, kad, pirma, šio termino skaičiavimas sustabdomas vykstant procedūrai, per kurią vartotojas siekia nustatyti, ar šios sąlygos yra nesąžiningos, ir, antra, šis terminas ir jo taikymo taisyklės yra iš anksto nustatyti ir žinomi.
3. Vadovaujantis lygiavertiškumo principu draudžiami nacionalinės teisės aktai ar jų aiškinimas, pagal kuriuos numatyta, kad trejų metų senaties terminas, taikomas ieškiniams dėl restitucijos, susijusiems su nesąžiningomis pripažintomis sutarties sąlygomis, kaip šios suprantamos pagal Direktyvą 93/13, pradedamas skaičiuoti nuo sutarties, kurioje yra šios sąlygos, pasibaigimo momento, nepaisant to, kad trejų metų senaties terminas, taikomas panašioms ieškiniams, grindžiamiems tam tikromis vidaus teisės nuostatomis, pradedamas skaičiuoti tik nuo tada, kai teismas nustato šių ieškinių pagrindą.

Tokiomis aplinkybėmis, kokios susiklostė pagrindinėje byloje C-699/18, kurios reikšmingos faktinės aplinkybės susiklostė iki valstybės įstojimo į Europos Sąjungą, Teisingumo Teismas neturi jurisdikcijos atsakyti į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo prejudicinius klausimus.